
XV. YÜZYILDA VULÇITRİN NAHİYESİ

Hanife ALACA¹

Öz

Bugün Kosova'nın önemli şehirlerinden biri olan Vulçitrin, Kosova'nın başşehri Priştine'nin 27 km kuzeybatısında ve Mitriçiçe'nin 10 km güneydoğusunda yer almaktadır. Vulçitrin, Kosova ovasının kuzey bölümünde, Çıçavitsa Dağı'nın eteklerinde, Sitnitsa nehrinin kıyısında konumlanmıştır. Vulçitrin adı Arnavutlar'da Vushtrri, Slav kökenli kaynaklarda Vucitrn, Türkler'de Vıçitrin/Vuçitrin olarak, Osmanlı kaynaklarında ise Vulçitrin/Vılçitrin şeklinde geçmektedir.

Vulçitrin, 1455 yılında II. Mehmed zamanında kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine geçmiş ve 1462 yılında Rumeli Eyaleti'ne bağlı olarak kurulan ilk sancak olmuştur. Vulçitrin'da 1455 yılında Müslüman nüfus bulunmaz iken 1477 yılından itibaren Vulçitrin'da Müslüman nüfusa rastlanmaktadır. 15 yüzyılın sonlarına doğru, 1486 yılında Vulçitrin'da 43 Müslüman yaşamaktadır. Bu da yüzyıl içerisinde bölgenin demografik ve dinsel yapısının değiştiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın konusu XV. asırda Osmanlı hâkimiyetine geçmiş olan Vulçitrin nahiyesinin idarî, iktisadî ve demografik yapısıdır. Araştırmanın temel kaynaklarını Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1455, 1477, 1485, 1486 yılına ait tahrir defterleri oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Tahrir defterleri 15. yüzyıl Osmanlı şehir tarihi açısından son derece önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Vulçitrin, Tahrir Defterleri, Timar Sistemi.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, h.alaca67@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-8243-7278.

Makale gönderilme tarihi: 30 Ekim 2019. Makale kabul tarihi: 10 Aralık 2019.

Makale türü: Araştırma Makalesi

VULCHTRIN DISTRICT IN FIFTEENTH CENTURY

Hanife ALACA

Abstract

Today, Vulchtrin which is one of the most important cities of Kosovo, is located 27 km northwest of capital city of Kosovo, Pristina and 10 km southeast of Mitrovica. Vulchtrin is situated on the banks of Sitnitsa river, at the foot of the Chichavitsa Mountain, in the northern part of the Kosovo plain. Vulchtrin is known as Vushtrri in Albanians, Vucitrn in Slavics, Vucittri/Vucitri in Turks, and Vilchtrin/Vulchtrin in Ottoman sources.

In 1455, Vushtrri is definitively dominated by the Ottomans at the time of II. Mehmed and became the first ensign established in 1462 under the Rumeli Province. While there were no Muslim populations in 1455, it was observed that there were Muslim populations in 1477. Towards the end of the 15th century, in 1486, 43 Muslims have lived in Vushtrri. This shows that the demographic and religious structure of the region has changed during the century.

The subject of this study is the administrative, economic and demographic structure of the district of Vushtrri in fifteenth century. The main sources of the research are the Tahrir books of the Ottoman Archives of the Prime Ministry of 1455, 1477, 1485 and 1486. As it is known, Tahrir books contain very important information about 15th century Ottoman city history.

Keywords: Balkans, Vushtrri, Tahrir Registration, Timar System.

Giriş

Vulçitrın, ilk defa İlliryalılar tarafından iskân edilmiş, I-V. Yüzyıllarda Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde girmiş, daha sonra Bizans ve Sırp egemenliği altında kalmıştır. Şehrin Osmanlı hâkimiyetine geçişi ilk olarak I. Kosova savaşından sonra I. Murad dönemine rastlamaktadır. Fetret döneminde elden çıkan şehir, Osmanlı Devleti tarafından kesin fethi Hicrî 859 (Hicrî 1455) yılında II. Mehmed zamanında yapılmıştır (Hoca Sadettin Efendi 1979: 12). Vulçitrın'ın fethinden sonra buraya çok sayıda Osmanlı askeri ve memuru gelmiş ve bu dönemde Vulçitrın Kosova'nın en büyük kasabası haline dönüşmüştür (Vırnıça 1999: 37).

Vulçitrın'ın kesin olarak alınmasından sonra, Osmanlı fetih politikasının bir gereği, bölgede yeni bir idari birim oluşturularak, bölgenin tahriri yapılmıştır. Fetihten sonra ilk tahrir, Hicrî 859 (Miladî 1455) yılında gerçekleştirilmiştir. “Defter-i Vilayet-i Vılk” adı altında, BOA TTD, 02M numaralı deftere kaydedilmiştir. Vulçitrın, bu dönemde Vilayet-i Vılk adı altında Rumeli Eyaleti'ne bağlanmıştır (Bilge 2000: 57). Vilayet bu tarihte Tırgovişte, Klopotnik, Morova, Priştine ve Vulçitrın nahiyelerinden meydana gelmekteydi (BOA TT.D 02M: 130) Bu mufassal tahrir defterinin daha sonraki defterlerden farkı, timar tasarruf edenlerin, harbe giderken mükellef oldukları teçhizat ve asker sayılarını da belirtmiş olmasıdır.

Vulçitrın'a ait ikinci defter ise, Osmanlı Arşivi'nde, Hicrî 882 (Miladî 1477) tarihli BOA, TT.D 1048 numaralı mufassal tahrir defteridir. Bir sonraki tahrir defteri, Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler içerisinde yer alan “BOA, MAD.D 16” numara ile kayıtlı olan icmal defterdir. Bu defter yukarıda bahsedilen BOA, TT.D 1048 numaralı defterin icmalidir. Bu dönemde Osmanlı Arşivi'nde bulunan “BOA, TT.D, 1081/1” numaralı defter de mevcuttur. Ancak BOA, MAD.D 16 defterin bir sureti olduğu için bu defter değerlendirilemedi.

Vulçitrın'a ait bir diğer defter Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler içerisinde yer alan, BOA, MAD.D 97 numaralı Hicrî 890 (Miladî 1485) yılına aittir. XV. yüzyıla ait son defter ise Hicrî 892 (Miladî 1486) yılında tutulmuş olan BOA, TT 22 numaralı icmal defterdir.

Vulçitrın'ın XV. Yüzyılda İdari Yapısı

Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi ve bu bölgede fetihlerin artması ile birlikte sancakların üzerinde bir kontrole ihtiyaç duyulmuş (Şahin 2006: 98) ve Edirne'nin fethinden sonra 1361 yılından itibaren “beylerbeyilik” adı altında

yeni bir askerî-idarî birim teşkil edilmiştir.² Beylerbeyi idaresi altında bulunan bu yapı, sancak beyinin idaresi altında sancak veya liva denilen idarî birimlerden meydana gelmekteydi (İnalcık 1995: 549-550). Sancak, Osmanlı Devleti'nde bir bölgeyi ifade etmek için ya da gelir getiren has anlamında kullanılmakta olup, XV. yüzyıldan itibaren idarî anlamda kullanıldığı ve idarî taksimatın ana birimi olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Şahin 2006: 97-98). Klasik dönemde Osmanlı sancağı; kaza, nahiye ve köylerden meydana gelen idari birimlere ayrılmıştır.

Bu bilgiler ışığında, Vulçitrın'ın idarî yapısını tahrir defterlerinden takip etmek mümkündür. Elimizdeki ilk defteri 1455 yılına ait olup, defterden anlaşıldığı üzere bu dönemde Vulçitrın “Vilayet-i Vilk”³ olarak kaydedilmiştir (BOA, TT.D 02M: 1). Yani, bu dönemde Vulçitrın bir idari ünite olarak vilayet şeklinde ifade edilmiş olup, Tırgovişte, Klopotnik, Morova, Priştine ve Vulçitrın nahiyelerden meydana gelmekteydi.

1477 yılına ait deftere göre ise Vulçitrın'ın Rumeli beylerbeyliğine bağlı sancak merkezi olarak devam ettiği görülmektedir. 1486 yılına ait defterde de Vulçitrın'ın idarî yapısı değişmemiştir.

Vulçitrın Şehri

Şehir, nüfusun çoğunluğunun ticaret, sınaî ve yönetim gibi işlerle uğraştığı büyük yerleşim merkezine verilen addır (Küçükaşcı 2010: 441). Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyılda şehir kavramını tanımlayacak kesin bir kıstas yoktur. Genel olarak tahrir defterlerinde nahiyelerin başında bulunan “nefs” kelimesi şehir olarak tanımlanmaktadır.

Vulçitrın'ın XV. yüzyılın ikinci yarısındaki nüfus ve iktisadi yapısı göz önünde bulundurduğumuz zaman, henüz küçük bir kasaba görünümündeki yerleşim birimidir. Üzerinde çalıştığımız bu döneme ait bütün veriler, bu düşüncemizi doğrular niteliktedir. Bununla birlikte sancak merkezi olması dolayısıyla, önemli bir askeri sınıfın varlığından söz edilebilir.

Vulçitrın tahrir defterlerinde vergi nüfusu; hane mücerred, bive ve baştına sayıları esas alınarak hesaplanmıştır. *Hane*, Osmanlı Devleti'nde bir nüfus

² İlk Osmanlı beylerbeyliğinin kuruluşu ile ilgili kesin tarih vermek oldukça zordur. Ancak, Edirne'nin fethiden sonra teşkil edildiğine dair tarihçiler arasında fikir birliği söz konusudur. Bk. Çalık, 2005: 25.

³ XV. yüzyılın ortalarındaki vilayet tabiri, Selçuklu idari birim geleneğinin tezahürü olup, sancağın alt birimi olarak kullanılırken, klasik Osmanlı sancak idaresi oturunca, bu kavramın yerini nahiye alacaktır. Bk. Tuncer, 1995: 24-25.

ve vergi birimi olup, aileyi ifade etmek için kullanılmıştır (Göyünç 1997: 552). *Mücerred*, buluş çağında evlenmemiş erkek demektir. Yine defterlerde karşımıza çıkan *bive*, kocası ölmüş dul kadın, *baştına* ise çiftlik tasarruf eden gayrimüslimlerdir (İnalçık 1987: XXX).

1455 yılına ait tahrir defterinde “Nefs-i Vulçitrın” başlığı altında toplam nüfus ve kasabada yaşayan reayanın ödediği vergiler kaydedilmiştir. Bu tarihte, kasabada yaşayan Müslüman nüfusa rastlanmamaktadır. 1477 ve 1485 yıllarında Vulçitrın’da yaşayan Müslüman nüfus, “*Cem’an Müselleman*” başlığı altında, 1477’de 45 (BOA MAD.D 16: 4/b), 1485’de 43 (BOA MAD.D 97: 2). Müslüman hane olarak kaydedilmiştir.1486’de şehir tipik Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Müslim ve gayri Müslim mahallelerinden oluşmaktadır (BOA TT 22: 3). Bu tarihte, şehirde 43 Müslüman bulunmaktadır.

Gayri Müslim nüfus, Vulçitrın’da 1455 yılında 255 hane, 16 bive ve 16 mücerred olmak üzere 287 gayrimüslim nüfus bulunmaktadır. 1477 yılında “*Cem’an Gebran*” başlığı altında 94 hane, 24 mücerred ve 24 bive olmak üzere toplam 142; 1485’de 94 hane, 6 mücerred ve 15 bive olmak üzere 115 vergi nüfusu bulunmaktadır. 1486 tarihli tahrirde gayri Müslim halkın yaşadığı Tırgovişte, Gradeniçe, Rabay? ve Şuşter adlı dört mahallenin kurulduğu görülmektedir (BOA TT 22: 3). Rabay? Mahallesi 22 hane, 3 mücerred, 3 baştına 7 bive; Tırgovişte Mahallesi’nde 24 hane, 4 mücerred, 6 baştına, 2 bive, Gradeniçe Mahallesi’nde 18 hane, 3 mücerred, 3 baştına ve 1 bive, Şuşter Mahallesi’nde 12 hane, 3 mücerred ve 4 bive olmak üzere bu tarihte toplam 115 vergi nüfusu kaydedilmiştir.

Vulçitrın’ın toplam nüfusu; 1455’de 287, 1477’de 187, 1485’de 158 ve 1486’da 155’dir. Şehirdeki toplam nüfus, sürekli azalma eğilimi göstermektedir. Vulçitrın’ın vergi hanesi 1455 tarihinde 287 iken, 1477’de 187’e düşmüştür. Bu düşüş esas itibariyle gayr-i Müslim nüfusta yaşanmıştır. Bu sürede şehirde yoğun bir İslamlaştırmanın yaşanmış olabileceği akla gelmiş olsa da, 1477 sayımında 45 Müslüman hanenin varlığı, bu ihtimali azaltacak nispettedir. Diğer taraftan, tahrir defterlerindeki vergi mükellefleri ile ilgili, göç, salgın hastalık veya doğal bir felaket gibi farklı bir izahat da bulunmamaktadır.

Bu veriler çerçevesinde, Vulçitrın’ın nüfusu ile ilgili şu değerlendirmeyi yapabiliriz: 1455-1477 yılları arasındaki gayr-i Müslim nüfusta görülen azalmanın bir göç olgusundan kaynaklandığını akla getirmektedir. Her ne kadar 1477 tarihinden itibaren Müslüman 45 hane vergi nüfusu şehir merkezinde yaşamaya başlamasını, kısmî olarak İslamlaşma ile izah etsek

bile, büyük bir kısmının, dışarıdan göçlerle gerçekleştiği söylenebilir. Rumeli’de yeni fetihler gerçekleştikçe kırsal kesime ve şehirlere Anadolu’dan Türk nüfusu göçürülmesi, devletin en önemli siyasetinden birisiydi (Barkan 1950: 56-79). Müslüman nüfustan çift vergisinin alınmaması (BOA MAD.D 97: 3). Osmanlı iskân siyasetinin gereği olarak teşvik edici bir unsur olarak değerlendirilebiliriz.

1477 tarihinden sonra, 1486’da kısmi bir azalma görülse de, önceki dönemdeki gibi belirgin bir düşüş yaşanmamıştır. Yine de şehirden başka bölgelere göçün devam ettiğini söylemek mümkündür.

Tablo 1. Vulçitrın Şehir Nüfusu

Tarihler	Müslüman			Gayr-i Müslim				Toplam
	Hane	Mücerred	Bive	Hane	Mücerred	Bive	Baştına	
1455	-	-	-	255	16	16	-	287
1477	45	-	-	94	24	24	-	187
1485	43	-	-	94	6	15	-	158
1486	43	-	-	76	13	14	9	155

Vulçitrın’da yaşayan halkın şehir merkezi gelirleri ve bu gelirlerin hangi kalemden olduğu 1455 yılındaki defterde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Buna göre şehirde yaşayan reayanın büyük bölümü “kıst-ı bazar” başlığı altında 18.555 akça vergi ödemektedirler. Bu vergi kalemi yalnız pazarda satılan eşyalardan belli miktarlarda alınan vergi türüdür (İnalçık 1987: XXVII). Diğer bir vergi türü niyabet olup, bu cürüm ve cinayet gibi suçlardan alınan vergidir türüdür (İnalçık 1987: XXVII) ve bu tarihte şehirde toplam 6.555 akça olarak toplanmıştır. Bunun yanı sıra 1455’de Vulçitrın’da tarım ve hayvancılığın da yapıldığı görülmektedir. Bu tarihte şehirden elde edilen toplam gelir 45.186 akçadır.

1477 sayımında vergi gelirleri *yekûn* olarak verilmiştir. “*Kıst-ı bazar maa niyabet-i vilayet*”(BOA MAD.d 16: 4/b) başlığı altında toplam 3.796 akça vergi alınmıştır. Bu dönemde Müslüman ve gayri Müslim şehir halkından alınan toplam vergi ise 23.936 akçadır.

Bir sonraki tahrir yılı olan 1485 yılında ise, şehirde yaşayan Müslim ve gayri Müslim nüfustan alınan vergiler ayrı ayrı kaydedilmiştir ancak toplam hasılları birlikte yazılmıştır. Buna göre Müslüman reayanın ödediği vergi ile ilgili “*mezkûr Müslümanlar çift akçesi vermezler timara ekin ekenler öşrün verirler. Mezkûr nefsi-i Vulçitrın’da Müslümanların bağları vardır yılda sancak beyine dönümden dönüme dörder akça verirler sancak beyi*

ma'rifetiyle işbu vechle deftere kayd olundu (BOA MAD.d 97: 3). Bu kayıttan anlaşıldığı üzere Müslümanlar sahip olduğu bağın dönümüne göre yıllık 4 akçe vergi verdiklerini ve bu verginin sancak beyine ait olduğu anlaşılmaktadır.

1485'de şehirde yaşayan gayri Müslimlerin 1 bağ, 2 zemin, 1 çayır ve 1 asiyaba sahip oldukları, bunun karşılığında 150 akça vergi ödedikleri görülmektedir (BOA MAD.d 97: 3). Buna göre, 1485 yılında şehirde yaşayan Müslim ve gayri Müslimlerin ödedikleri vergi miktarları birlikte yazılmış olup, bu tarihte şehirde reaya 28.548 akça vergi ödemektedir.

1486 yılındaki tahrir defterinde Müslüman ve gayri Müslim reayadan alınan vergi, “*hasıl bac-ı bazar ve niyabet ve duyûn*” olarak toplam vergi ifade edilmiştir (BOA TT 22: 3; BOA MAD.d 97: 2). Bunlardan alınan vergi ise, toplam 26.204 akça olarak kaydedilmiştir.

Tablo 2. Vulçitrın Şehrinde İktisadî Faaliyetler ve Vergilendirme

Tarih	Ticari - Sınai ve Ârizî Vergiler	Hububat, Bakliyat-Bağ Ve Bahçe Ürünleri				Hayvancılık	Hasıl
		Buğday	Arpa, Yulaf, Çavdar	Daru	Hasıl-1 Bağ		
1455	Kıst-1 Bazar: 18.555						
	Niyabet: 6.555	355	285	35	135	25	45.186
1477	Kıst-1 bazar maa niyabet-i vilayet: 3.796						23.986
1485	Bac-ı bazar ve niyabet ve duyûn: 26.204						28.548

Osmanlı tımar sisteminde devletin bütün gelirleri tespit edilirken, aynı zamanda bu gelirler, başta padişah olma üzere, tımarlı sipahilere kadar birçok idareci arasında paylaştırılırdı. Devlete ait gelirleri üç kısım hâlinde tasnif edilmiştir. Hâs, 100 bin akçadan sonra, zeâmet 20 bin ila 100 bin akça arasında, tımar 20 bin akçaya kadar olan gelir gruplarıdır (Önal 2013: 190). Bu şekilde sancak gelirleri tahrir defterlerine kaydedilmekteydi. Böylece Vulçitrın nahiyesine ait gelirlerin bölüşümü ile ilgili bilgileri tahrir defterlerinden öğrenmek mümkün olmuştur.

Vulçitrın şehrinden elde edilen gelirler 1477 ve 1485 yıllarında *Hassa-i Sinan Bey Mirliya-i Vulçitrın* (BOA MAD.d 16: 4/b), 1486 yılında ise

Vulçitrın Mirlivası yani sancakbeyine aittir (BOA TT 22: 3). Görüldüğü üzere Vulçitrın şehrinin gelirleri sancakbeyine aittir.

Vulçitrın'nın merkezinden toplanan vergilerden hareketle, şehrin iktisadi yapısı hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Bu bağlamda, 1455'de *bac-ı bazar* vergilerinin toplam vergi içerisinde (toplam 45.186 akçanın 18.555 akçası) bir hayli yüksek olması, ticari canlılığını gösteren önemli veridir. Ancak, yukarıda tartışmasını yaptığımız, nüfus azalması döneminde vergilerin de önemli oranda düşmeye başladığını görmekteyiz. 1477 ve daha sonrasında, Vulçitrın'ın vergi gelirlerinin yarı yarıya azalması, iktisadi canlılığın gittikçe zayıfladığını göstermektedir.

Vergi kalemleri içerisinde tarım ve hayvancılığa dair az da olsa bir faaliyet olduğu görülse de, üretimle ilgili hiç bir verinin olmaması, Vulçitrın'ın küçük bir kasaba görünümünü sürdürdüğünü göstermektedir.

Nahiye Olarak Vulçitrın

Nâhiye, Osmanlı idarî sistemi içerisinde bazen bir bölgeyi, bazen de coğrafi alanın idaresini ifade eder (Şahin 2006: 306-307). Nâhiye, Osmanlı Devleti'nde askerî ve idarî bir ünite olarak XV. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır (Şahin 2006: 307). Bu yüzyılda, bir livanın, belli bir şehir, kasaba veya büyük yerleşim birimleri ile bunlara bağlı diğer yerleşim birimlerini ifade ettiği, bazen de bu yerleşim birimlerine tabi olan alanlar için kullanıldığı görülmektedir (Gökbilgin 1964: 37).

Tahrir defterlerinde köyler, karye olarak kaydedilmiş ve bir kaç haneden yüzün üzerinde haneye sahip olanlar da mevcuttur. Hatta, hiç bir hanesi olmayan karyeler bile bulunmaktadır. Vulçitrın'a ait 1477 yılına ait tahrir defterinde Dolna-Miriskol ve Dubile karyelerinde 1 hane bulunurken, Glavin karyesinde 2 hane, Vasileva karyesinde 6 hane bulunmaktadır. Yine aynı defterde Gotovişe karyesinde 73 hane, İstirbaç karyesinde ise 135 hane mevcuttur.

Vulçitrın kırsalında 1455 yılında toplam 118 karye vardır. Bunlardan Vratok (BOA TT.D 02M: 104), İsvinariçe (BOA TT.D 02M: 122), Gorna-İstoçenci (BOA TT.D 02M: 130), Gorna-Kudrin (BOA TT.D 02M: 134) ve Raşani (BOA TT.D 02M: 155) karyelerinin hâli, viran, yani boş olduğuna dair defterde bilgiler bulunmaktadır. Diğer karyeler yerleşim yeri olarak kullanmakta olup toplam bu köylere ait 52 adet timar kayıtlıdır ve bunlar 327.728 akçalık timar tasarruf etmektedirler. Defterde geçen bilgiler ışığında Vulçitrın'da bazı timar sahipleri hakkında bilgi elde etmek mümkün

olmuştur. Buna göre timar sahiplerinin büyük kısmı Arnavud, İvranya, Vidin, Ohri gibi sancaklardan gelmektedir. Bazı timar sahiplerine neden timar verildiği de defterde belirtilmiştir “*eşmeğe mültezim olunduğu sebepten üzerine yazıldı*” (BOA TT.D 02M: 82). 1453 ve 1456 yıllarında sadrazam olan Zagnos Paşa'nın hizmetkarına da timar verildiği defterlerde kayıtlıdır “*Musa hizmetkâr-ı Zagnos Paşa*” (BOA TT.D 02M: 74).

1455 yılında köylerde 3.265 hane, 348 mücerred ve 91 bive kayıtlıdır. Bu tarihte ayrıca 4 adet kilise bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Lab Nahiyesi'ne tabi olup, adı belirtilmemiştir. Adı belirtilmeyen bu kilisede toplam 4, Buzovik karyesinde, İsvet-i Variç? Kilisesi'nde 15, Marko Kilisesi'nde 2, Kilise-i Diviç Kilisesi'nde 2 nüfus bulunmaktadır.1455 yılında Vulçitrın kırsalında toplam 3.721 vergi nüfusu kayıtlıdır.

Bir sonraki tahrir yılı olan 1477 yılında Vulçitrın nahiyesinde 27 karye, 1485'de 18 ve 1486'da 21 karye vardır ve bu karyelerin tamamının yerleşim yeri olduğu görülmektedir. 1477 tarihinde “Timar-ı Kasım ser-asker Vulçitrın” adı altında bir timar sahibi kaydedilmiş ve bu timar sahibi 40.207 akçalık timar tasarruf etmektedir. 1485 ve 1486 yıllarında “Hâssa-i Mirliiva” başlığı altında bu karyeler mirlivaya has olarak verilmiştir. 1485'de 45.921 akçe 1486'da 42.777 ve akça timar tasarruf etmiştir. Vulçitrın'a bağlı karyelerde 1477 tarihinde 512 hane, 128 mücerred, 15 bive toplam 655; 1485'de 506 hane, 61 mücerred, 31 bive ve 3 baştına olma üzere toplam 602; 1486'da 439 hane, 77 mücerred, 25 bive ve 42 baştına olmak üzere toplam 583 nüfus bulunmaktadır.

Bahsedilen nüfus içerisinde az da olsa Müslüman nüfus bulunmaktadır. İlk olarak Müslüman nüfusun kaydedildiği 1485 yılında, defterin icmâl olması nedeni ile sadece toplam Müslim sayıları verilmiştir. Bu tarihte Sudimli karyesinde 1, Şaliçe karyesinde 2 ve Gostona karyesinde 1 olmak üzere toplam 4 Müslüman bulunmaktadır. Daha sonraki tahrir yılı olan 1486'da Sudimli karyesinde 1, Goşobovce karyesinde 1, Şaliçe karyesinde 4, Dresnik karyesinde 1 olmak üzere bu tahrir yılında toplam 7 Müslüman yaşamaktadır.

Vulçitrın nahiyesinde 1477 yılında İsveti İspas, Fasine, İsveti Gorki, İsveti Yovan, Dunaviçe, İstraliçe, Fasine-i diğer, İsveti Nikola, İsveti Nikola diğer ve İsveti İspas diğer, adlarında 10 manastır bulunmaktadır (BOA MAD.D 16: 5). Bunlardan sadece Fasine manastırında yerleşme bulunmayıp, diğer manastırların hepsinde 1 hane nüfus bulunmaktadır (BOA MAD.D 16: 5).

1485 yılında Vulçitrın nahiyesinde, İsveti İspas, Radovine, İsveti Gorki, İsveti Yovan, İstraliçe İsveti Pavala, diğer Radovine, İsveti Nikola, diğer İsveti Nikola, Kardiçe ve İsveti İspas olmak üzere 10 manastır bulunmaktadır (BOA MAD.d 97: 3). Her manastırda 1 hane nüfus kayıtlı olup, bu manastırların toplam hasılı 2.934 akçadır. 1486 tarihli tarihte de 10 manastır bulunmakta olup, bu manastırlardan iki tanesi hâli, yani boştur. Diğer manastırlarda 1'er hane mevcut olup, bu manastırların gelirleri 5.556 akçadır.

Vulçitrın kırsalının diğer bir yerleşim alanı da karyelerin yakınında bulunan mezralar ve karye sınırları içerisindeki baştinadır. Mezralar, genel itibarıyla nüfusa sahip olmayan, ziraat alanlarıdır. Mezralar, köyün yakın bir ekinliği yani o köyün ziraat ettiği alanlar (İnalçık, 1987: XXIX) ya da hariç reâyanın gelip ziraat yaptıkları alanlardır (İnalçık 1987: XXIX) 1455 yılında Vulçitrın'a ait tahrir defterlerinde 8 mezra kayıtlıdır. Bu mezraların yerleşim yeri olarak kullanılmadığı, sadece toplam hâsılların yazılması ve Bolhinub Mezrası altında “mezkür köyün ekinliğidir” (BOA TT.D 02M: 73) yazması mezraların, köylerin ziraat ettiği alanlar olduğunu doğrular mahiyettedir.

1477 yılında bir mezra bulunmakta olup, Kamene-glave mezrasının, İstirbaç karyesi halkının gelip ektiği ifade edilmektedir. Yani, XV. yüzyıl boyunca Vulçitrın nahiyesinde mezraların ekilebilir alan anlamında kullanıldığı görülmektedir ve bu da bize iskân mahalli olan mezraların olmadığını göstermektedir. Daha sonraki tahrir yıllarında mezraya rastlanmamaktadır. Baştina ise, gayrimüslim tasarrufunda bulunan çiftliklerdir. Osmanlı Devleti'nde, raiyyet baştinası ve askerî hizmet sahiplerine tahsis olunan baştina olmak üzere birbirinden ayrı iki çeşit arazi söz konusudur (İnalçık 2014: 177). Raiyyet baştinasının, Müslümanların elinde bulunan müstakil çiftliklerden pek farkı yoktu. Tek fark, gayr-ı Müslimlerin elinde olmasıydı (Emecen 1992: 135-136). Bu baştinalar, Müslümanların eline geçse bile vergi vermek zorunda idiler. Askerî baştinalar yani voynuk baştinaları ise, vergilerden muaf olup, ziraatla meşgul olan çiftlik sahipleridir.

1455 yılında baştina ile ilgili defterde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Daha sonraki tahrir yılı olan 1477 yılına ait tahrirde Vulçitrın nahiyesinde Palojine, Gotoşive ve Radoviç Karyesinde “*ispenç maa baştina*” vergisi aynı başlık altında verilmiş ve bu nedenden dolayı toplam olarak baştinaların ne kadar vergi verdiği belli değildir. Ancak vergiye tabi tutuldukları için raiyyet baştinası olduğunu söyleyebiliriz. Bir sonraki tahrir yılı olan 1485 yılında baştinalar ayrı başlık halinde kaydedilmiştir. Kraçe karyesinde 2 ve Radivyovce karyesinde 1 olmak üzere bu yılda toplam 3 baştina bulunmaktadır. 1486'da toplam 41 baştina kaydedilmiştir.

Tablo 3. Vulçitrın Nahiyesinde Nüfus

Gayr-i Müslim						Müslüman	
Tarihler	Hane	Mücerred	Bive	Baştına	Keşiş	Müslim	Toplam
1455	3.265	348	91		17		3.721
1477	512	128	15				655
1485	506	61	31	3		4	605
1486	439	77	25	42		8	583

Vulçitrın'ın kırsal kesimi, merkezde olduğu gibi, 1455-1477 yılları arasında nüfusta büyük oranda düşüş yaşanmıştır. Fakat buradaki düşüşün esas nedeni, karye sayısında meydana gelen azalmadır. Diğer tahrir yıllarında ise, nüfus oranında çok ciddi bir düşüş görülmemektedir.

İktisadi Yapı

XV. yüzyıl Vulçitrın nahiyesinin kırsalında en fazla hububat ve bakliyat üretiminin yapıldığı görülmektedir. Hububat ürünlerinden en çok buğday, arpa, yulaf ve çavdar gibi ürünler önemli yer tutmaktadır. Bunlar Lokna (Lokne ve Lukna şeklinde de okunmaktadır) ile ölçülmekte olup, bu ölçü birimi Balkan coğrafyasında kullanılan hububat ölçülerindedir ve 7-8 İstanbul kilesidir (Ünal 2018: 24). Hububat ve bakliyatın yanında sınaî ürünlerinden keten ve penbe üretimin Vulçitrın kırsalında önemli yer tuttuğu görülmektedir. Hınzır ve kovan vergilerinin var olması burada hayvancılığın da yapıldığını göstermektedir.

Tablo 4. Vulçitrın Nahiyesinde Hububat ve Bakliyat Üretimi

Tarih	Hububat									
	Buğday		Arpa, Yulaf, Kapluca ve gayruhu		Çavdar		Burçak		Kaplucu	
	Lukna	Akça	Lukna	Akça	Lukna	Akça	Lukna	Akça	Lukna	Akça
1455	3101	46515	3169		123	1230	247		1634	16340
1477	593	8280	589	5213	65	685			80	510
Tarih	Bakliyat									
	Mercimek		Darı		Bakla					
	Lukna	Akça	Lukna	Akça	Lukna	Akça				
1455	405	6075	307	3070	172	2580				
1477	7	61	14	160	19	126				

Yukarıdaki, tabloda da görüldüğü üzere hububat ve bakliyat üretiminde 1455'den 1477'ye genel bir düşüş gözlenmektedir. Bu düşüşün temel sebebi hiç kuşkusuz ki karye sayısında meydana gelen azalmadır. 1455 yılında 118 karye var iken, 1477 yılında bu karye sayısının 27'ye düşmesi, Vulçitrın kırsalında üretilen hububatın azalma sebebini bize açıklamaktadır.

Tablo 5. Vulçitrın Nahiyesinde Ticari ve Sınâî Ürünler-Bağ Bahçe Üretimi

Tarih	Ticari ve Sınâî Ürünler								
	Değirmen	Kömür	Odun	Penbe					
1455	10.815	-	-	-					
1477	695	15	1054	340					
Tarih	Bağ ve Bahçe						Bağat		
	Keten	Fakihe	Giyah	Bostan	Sir ve Piyaz	Bağ	Çabur	Akça	
1455	2683	867	-	2378	199	1511	2511	-	
1477	2380	409	542	354	-		112	2335	

Tablo-5’de görüldüğü üzere, sınâî ürünleri, bağ ve bahçe ürünleri arasındaki düşüşün sebebi yukarıda da bahsettiğimiz gibi karye sayılarının 1455’den 1477’ye kadar karye sayılarındaki azalmadır. Ayrıca her iki defterin üretim birimleri karşılaştırıldığında nahiyede ürünlerde farklılık görülmektedir. 1455 yılında odun, kömür, pembe ve giyah gibi ürünler bulunmaz iken, 1477 yılında bu üretim birimlerine rastlanmaktadır.

Vulçitrın nahiyesinde, hayvan yetiştiriciliğine baktığımız zaman 1455 yılında 118 karyeden 46 karyede kovan resminin alındığı görülmektedir. Bu tahrir yılında nahije genelindeki kırsalında toplam 2.432 akça kovan resmi toplanmıştır. 1477 yılında ise 27 köyden 15 karyede arıcılık yapılmış olup, bu tarihte toplam 976 akça kovan resmi alınmıştır. 1455 yılında hınzır yetiştiriciliği ile ilgili her hangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte, 1477 yılında hınzır yetiştiriciliği yapılmış olup, nahije genelinde bu vergi kaleminden elde edilen toplam gelir 434 akçadır.

Değirmen bilindiği üzere, içinde öğütme işi yapılan yerdir. Eğer bu değirmen su gücü ile hareket ediyor ise buna “âsiyâb” denir. 1455 yılında bu vergi kaleminin değirmen ve âsiyab olarak ayrı ayrı kaydedildiğini görüyoruz. 1455 yılında “hasıl-ı âsiyab” adı altında nahije kırsalında toplam 7.205 akça vergi alınmıştır. Yine aynı yılda değirmenden 3.575 akça, kebe değirmenden de 35 akça vergi toplanmıştır. Kebe değirmenin, değirmenden farkı ise, yünlü kumaş ile ilgili sıkıştırma tezgâhı olmasıdır (Kiel 2000: 554). Yukarıdaki tabloda (Tablo-4) bu vergi gelirleri değirmen başlığı altında toplam olarak verilmiştir. 1455 yılında toplam nahije kırsalında bu vergi kaleminden toplam 10.815 akça vergi elde edilmiştir. 1477 yılında değirmen âsiyab-ı reâyâ ve âsiyab-ı kebe başlıkları altında toplanmıştır. Âsiyab-ı reâyâdan alınan vergi miktarı toplamda 615, kebe değirmenden ise 80 akçadır. Bu tarihte nahije genelinde 695 akça vergi toplanmıştır.

Vulçitrın'da toplanan bir diğere vergi kalemi de bağ öşürdür. Bağ öşürünün ölçü birimi çabur/çobor olup, sıvı maddeler için kullanılan bir ölçü birimidir (Arıkan 1996: 9). 1455 yılında "hasıl-ı bağ" başlığı altında 1511, ve "öşr-i bağat" adı altında toplam 2.511 akça vergi toplanmıştır. 1577 yılında "öşr-i bağat-ı reaya" başlığı altında Vulçitrın kırsalında toplam 2.335 akça vergi alınmıştır. Bunların dışında 1477 yılında "hasıl-ı çayır" başlığı altında 3 pare ve 115 resim vergi kaydedilmiştir.

Üretimden alınan bu vergiler dışında reâyâdan alınan hane, çift, mücerred, bive ve bennak adı altında ispenç vergisi alınır. İспенç resmi, gayri Müslim reayadan alınan vergidir (İnalçık 2001: 177). Bu vergi genel olarak Osmanlı Devleti'nde daha çok Balkanlar'daki sınır bölgelerinde uygulanmış olup, genellikle yirmi beş akçe değerindedir (Ercan 1991: 386) Vulçitrın'da gayrimüslim tebaadan çift resmi yerine baştina vergisi alınmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi çift vergisinden tek farkı baştinaların gayri Müslimlerin elinde olmasıdır. Baştina vergisi 6 akçadır. Bunun yanında nimçiftten daha az yer tasarruf eden evli reaya ise bennak olarak kaydedilmekte ve genel olarak 2-5 dönümden 1 akça vergi alınmakta idi. Mücerred yani bekarlardan 25 akça, bive ise dullardan 6 akça olarak tahsil edilmektedir. Vulçitrın nahiyesinde gayrimüslimlerden alınan bu vergiler 1455 yılında nahiye genelinde toplam 86.919, 1477'de ise 17.572 akçadır. Ayrıca niyabet adı altında alınan vergi 1455 yılında 3154 akça, 1477'de 35 akçadır. Daha sonraki tahrir yıllarında bu vergi kaleminden ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Vulçitrın'ın kırsal kesiminin iktisadi hayatını tarım ve hayvancılığın teşkil ettiği söylenilebilir. Bunun yanı sıra tarıma dayalı sınai ürünlerin varlığı da dikkati çekmektedir. Bu yönüyle Vulçitrın nahiyesi, mevcut nüfusunu besleyecek bir yerleşim ünitesidir.

Sonuç

1455 yılında II. Mehmed tarafından fethedilmesinden sonra, idarî bakımdan klasik Osmanlı sancağı görünümündedir. 1455'den ve 1486 tarihine kadar olan dönemde sancak merkezinin henüz gelişme göstermediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Vulçitrın, bu dönemlerde daha ziyade askeri bir merkez olma özelliği göstermektedir. Bununla birlikte, 1486'da şehirde mahallelerin kurulması, gelişmenin ipuçlarına dair önemli verilerdir.

Vulçitrın nahiyesi, XV. yüzyılın ortalarında nefis adıyla belirlenen bir idari birimden ve 118 karyeden oluşmaktadır. 1455 yılında nahiyyede Müslüman nüfusa rastlanmamakla birlikte, bir sonraki tahrir yılı olan 1477'de şehirde

45, 1485’de 43 ve 1486’da 43 Müslüman hane mevcuttur. Bunun yanı sıra 1485 yılında Vulçitrın kırsalında 4 ve 1486 yılında 8 Müslüman hane bulunmaktadır.

Vulçitrın nahiyesinin XV. yüzyıl iktisadi yapısını, elimizde mevcut olan tahrir defterleri doğrultusunda ortaya konulmaya çalışılmıştır. Reayanın hukuki statüsünden toplanan vergiler, üretimden alınan vergiler ve bunların dökümü bize nahiyeye hakkında bilgiler vermektedir. Tarımsal üretimin çeşitliliği ve sınai faaliyetlerinin varlığı, kendi kendine yetecek iktisadi potansiyele sahip olduğunun en önemli göstergesidir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

BOA, TT.d 02M

BOA, TT.d 1048

BOA, MAD.d 16

BOA, TT 22

BOA, MAD.d 97

BOA, TT.d 1081/1

Araştırma Eserler

Arıkan, Z. (1996). Tahrir Defterlerinde Geçen Deyimler. *Osmanlı Araştırmaları*. C. XVI, s.1-13.

Aruç, M. (2013). Vulçitrın. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, C.43,S.132-134.

Barkan, Ö. L. (1950). Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XIII, s. 56-79.

Bilge, S. M. (2000). Macaristan’da Osmanlı Hakimiyetinin Ve İdarî Teşkilatının Kuruluşu Ve Gelişmesi. *OTAM*, Sayı 11, s.33-81.

Çalık, S. (2005). *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar’da Osmanlı Düzeni (15.-16. Yüzyıllar)*. Bosna-Hersek Dostları Vakfı Yay. Ankara.

Emecen, F. (1992). Baştına. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.5, İstanbul, s.135-136

H. ALACA

ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences

Cilt/Volume: 10, Sayı/Number: Özel, (Aralık/December 2019): 114-128 (Atıf için/To cite).

- Ercan, Y. (1991). Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayri Müslümlerin Ödedikleri Vergiler Ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar. *Belleten*, C.LV, S.212-214, TTK, Ankara, s.371-391.
- Göyünç, N. (1997). Hane. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.,C.15, s.552-553.
- Hoca Sadettin Efendi (1979). *Tacü't-Tevarih* (haz. İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yay.,C.3, İstanbul .
- İnalcık, H. (1987). *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, TTK, Ankara.
- İnalcık, H (1995). Eyalet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay C. 11, s.549-550.
- İnalcık, H. (2001). İspence. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay C.23, s.177.
- İnalcık, H. (2014). *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler Ve Vesikalar-I*, TTK, Ankara.
- Kiel, M. (2000). İskeçe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.22, İstanbul, s.553-555.
- Küçükaşçı, M. S. (2010). Şehir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.38, İstanbul, s.441-446.
- Önal, M. A. (2013). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Şahin, İ. (2006). Nâhiye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.32,Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, s.306-308.
- Şahin, İ. (2009). Sancak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.36, s.97-99.
- Tuncer, T. (1991). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.
- Ünal, M. A. (2018). *Osmanlı Dönemi Balkan Ekonomisi, "Rumeli Sancaklarında Ölçüler Ve Tartılar"*. Gece Kitaplığı, Ankara, s.1-73.
- Vırmıça, R. (1999). *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri-I*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.